

Prepričane priče

Mistika i filozofija za odrasle tinejdžere

Josip Sanko Rabar

sanko.rabar@terrakom.net

Navodni uvod

Da su odrasli glupi i da ništa ne znaju, to je samo po sebi razumljivo, ali da tinejdžeri ne poznaju filozofiju, mistiku i misterije, to je velika šteta. Što je radikalnije oslobađanje od svijeta, to je veća tolerancija prema svijetu. Za razliku od Buddhe i Isusa, fundamentalistički mrzitelji svijeta izrazito su »od svijeta«. U korijenu čovjeka skriven je Bog. Bog se objavio mnogima, nekima više, drugima manje. Objava počinje s Abrahamom.

Sokrat

Sokrat, koji je živio od 469. do 399. prije Krista, imao je za oca klesara, a za majku babicu. Nije bio otmjenog podrijetla, ali je bio građanin Atene. Nikad nije tražio značajan položaj u državi i vojsci. I kako Jaspers pogrešno piše: »Njegova žena Ksantipa nije igrala nikakvu ulogu u ovom životu.« Naprotiv Ksantipa mu je bila značajan križ i nepregledna vježba strpljivosti. Bio je ružan, izbuljenih očiju. Zatupast nos, debele usne, veliki trbuh i zbijena konstrukcija činili su ga sličnim silenima i satirima. Čeličnog zdravlja, lako je podnosio napor, hladnoću i alkoholno piće.

U Sokratu je jednoga dana došlo do obrata. Kada je spoznao destrukciju sofistike, bio je ponesen sviješću o svom pozivu, o božanskom nalogu. Iako uvjeren u ovaj poziv, kao što su to bili i proroci, on ipak nije imao ništa da objavi – poput njih. Nikakav bog mu nije naložio da ljudima prenese objavu. Nije imao ništa drugo do zadaće da, budući da je i sam čovjek, da zajedno s ljudima traži. Treba neumoljivo postavljati pitanja. Ne treba tražiti vjerovanje u bilo što, pa ni u samog sebe, ali treba zahtijevati mišljenje, postavljanje pitanja i ispitivanje, osamostaljujući time čovjeka. Budući da je ova vlastitost samo u spoznavanju istinitog i dobrog, tek je onaj tko dopušta da ga odredi istina identičan sa samim sobom.

Sokratov razgovor bio je osnovna stvarnost ovog života. Ako je stvarnost razgovora životni oblik slobodnog Atenjanina, on postaje kao sredstvo Sokratova filozofiranja nužan za samu istinu koja se otkriva samo pojedincu u zajedništvu s pojedincem. Sokratov odgoj je element u kojem ljudi međusobno dolaze do sebe samih time što im se otkriva istina. Neistina trenutnog stanja, bez obzira na to je li ustav demokratski, aristokratski ili tiranski, ne može se ukloniti velikim političkim akcijama. Bitan je pojedinac kao pojedinac, neovisno o uspjehu i utjecaju u državi. Razvijenost onog koji je ovladao samim sobom (*eukrateia*), prava je sloboda koja raste s uvidom, posljednja je osnova na kojoj čovjek stoji pred božanstvom.

Sokratov je bitak na putu u mišljenju sa znanjem neznanja. Sokrat zna za granice na kojima prestaje vrijediti dokaz, ali na kojima se za svaku upitanost u još jačem svjetlu održava supstanca iz koje živi.

Ova supstanca je Sokratova pobožnost i to prvo u vjerovanju da će se nevarljivom dovođenju u pitanje ukazati istinitost, da se u poštenoj svijesti o neznanju ne oglašava ništavilo, nego znanje koje odlučuje o životu. Drugo, ona se javlja u vjerovanju u bogove i božanski karakter polisa. Po treći put se javlja u unutarnjem »demonskom« glasu, *daimonionu*.

Tragalački napor uspoređuje s vještinom primalje. Sokrat samo pokušava pomoći u idejnom porođaju sugovornika u istini koja se nalazi oduvijek u njemu. On sam ne rađa mudrost, on samo postavlja pitanja. Jer »bog me primorava da pomazem pri porođaju, ali mi nije dao da rađam«. Svatko mora spoznaju pronaći u samom sebi. Ona se može probuditi kao ponovno sjećanje na nešto što je iskonski već bilo znano.

Sokrat ne zna za suprotstavljanje svojoj zemlji, svijetu i bogu. Živi u smirenosti pravde.

Sokrat izvještava o daimonionovu glasu koji mu se obraćao u presudnim trenucima još od vremena djetinjstva. Ali samo u obliku upozorenja da bi ga odvratio od neke namjere, nikada u smislu nagovaranja. Čudno i ohrabrujuće je djelovala na njega šutnja toga glasa za vrijeme sudskog procesa. Glas koji kaže »ne« samo za danu situaciju.

Vrhunac je *Obrane Sokratove* kada Sokrat kaže da mu je bog dao nalog da posveti svoj život ispitivanju sebe i drugih. »Ovaj zadatak mi je dodijeljen od strane božanstva orakulom, snovima i svim mogućim znacima kojima se uopće božanska volja oglašava čovjeku.« On je prihvatio ovaj nalog. Zato mora ustrajati prezirući opasnost i smrt. »Pokoravat ću se više bogu nego vama: I neću prestati da tragam za istinom, da vas upozoravam i prosvjećujem.«

Sokrat je sam prouzročio svoju smrt, on je nju tražio, riječ je o jurističkom samoubojstvu. Sokrat je uvjeren da za dobrog čovjeka zlo ne postoji, ni u životu ni u smrti. Smrt Sokratova pruža sliku vedre opuštenosti u neznanju, ispunjenu neiskazivom izvjesnošću. Za Sokrata smrt nema ničeg tragičnog.

Od idealizirane slike Sokrata, koju daje Platon, razlikuje se trezvena slika Ksenofontova. Premda te slike ne proturječe jedna drugoj, Ksenofont vidi pojavnosti prednjeg plana, Platon vidi dubinu. Platon prodire u srž Sokratova bića (Jaspers).

Iako Sokrat nije ostavio nikakvo pisano djelo, nikakvo učenje, a ponajmanje neki sustav, započeo je najjači pokret grčke filozofije. On traje sve do danas. Sokrat se ne odražava jednoznačno kod svojih učenika. Ne nastaje jedna škola već čitavo mnoštvo škola. Najznačajnija je ona Platonova. No nijedna od tih škola nije Sokratova. Ni megarani (Euklid), elejska škola (Fedon), kinička škola (Antisten), kirenska (hedonisti), ni iznad svih Platon, koji je poveo veliku struju sokratovskog filozofiranja u budućnost. Gotovo svi filozofi antičkoga svijeta, i pored međusobne netrpeljivosti, vidjeli su u Sokratu inkarnaciju ideala filozofa.

Crkveni oci su visoko cijenili Sokratovo ime. Sokrat i Krist se zajedno suprotstavljaju grčkoj religiji (Justin). Doklegod su kršćanski vjekovi stajali u sjeni antike, cijenili su Sokrata. U srednjem vijeku ugasio se sjaj njegova imena, iako se povremeno još javlja. S renesansom Sokrat se iznova pojavljuje. Erazmo je mogao zabilježiti: »Sveti Sokrate, moli za nas.« Epoha prosvjetiteljstva u Sokratu vidi nezavisnost i moralnu slobodu. Nietzsche u Sokratu vidi svoju suprotnost, intelektualista i osnivača znanosti, kob helenstva.

Mišljenje predsokratovaca bilo je naivno, a sofističko mišljenje mišljenja reflektirano, Sokrat je prodro kroz oba mišljenja da bi stvorio veličanstvenu novu naivnost.